

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Váradi Károly.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, BENEDEK SAMU, FAZAKAS JÓZSEF, HEGEDŰS ISTVÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakása bel-középutca 31. szám); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagótcza, 7. sz. a.) küldendők.

Magunk nevelése.

II.

„Hogyan kell a gondolkodó észet a tévedéstől megóvni?”

E kérdéssel zártuk be a gondolkodás fejlesztéséről megkezdett fejtegetésünket. Erre a bölcselmi előképzettségnek még alsóbb fokán álló egyén is kész e felelettel: a logika, a gondolkodástan átértett tanulmányozása útján. „Igen — felől rá helyesen Blackie — de nem iskolás módon kell logikát tanulni! Mert senki sem tanul meg futni, ha lábai nincsenek és azokat nem gyakorolja; azután mehet torna-mesterhez, elsajátíthat nagyon sok ügyes fordulatot, másokkal együtt régezhető sorakozást. „Legyen előbb sok tárgya gondolkodásodnak, s azután kérdezd meg a logikust: miként válassza meg jó módjával az ember azt az eljárást, a melyet követve észbeli következtetéseket vonhat le.“ A logika csak a gondolkodás formáit állítja föl, mint a matematika az eszményi viszonyokra épített tételeit; de felette meddő dolog várni azt, hogy a logika csak egy új gondolatot is hozzon létre.

A logika túlbecsüléséből ered a mind társadalmi, mind politikai, de bizony nevelési kérdésekben is anynyiszor előforduló elv keresés (principii petitio) mely szószapora tudományosságunk hatását terméketlenné teszi.

„Éppen úgy lehet, mondja Blackie, jó vívó mesterből nagy hazafit várni — pl. Bruce-t vagy Wallace-t (két skót patriota) mint logikusból nagy gondolkodót. Grammatika tudása útján nem sajátítjuk el egy élő nyelv használatát sem; meddő szellem a gondolkodás alakjainak betanulása által nem termékenyül meg. A logikának csak szabályozó, nem pedig teremtő ereje van; mint festőnek a boncztan szükséges, de a szép test eleven szemléletét, meleg életszinét nem adja meg soha. Az értelem tévedéseit, hamis következtetéseit kimutatja; de igazságot nem fedez fel. Nem a

biráló szellemtől túlon-túl áthatott korok termelték a nagy, a világot átalakító eszméket!

Éppen így áll a dolog a végokokat nyomozó metafizikával is. Ennek is van egy nemleges és egy tényleges haszna. Az összes tudás körének a korlátain túl, az elmélet végtelen birodalmát nyitja meg; de a gondolkodás korlátait is annál kivehetőbb módon tünteti fel s így a kúató szellemet mérsékli és önhittségében korlátozza. Ez a nemleges haszon, Blackie szerint. — Hittem az, hogy ezt nagyon is kockáztatja a metafizikának az a hatása, hogy a megnyitott elméleti világ által el is szédítheti a gondolkodó észet.

Tényleges haszon a metafizikából az, hogy azokkal a nagy alapigazságokkal ismertet meg, melyeken tudásunk egész épülete nyugszik. Éppen ezért a metafizika már nem pusztán alaki tudomány, de gondolatakat is táplál, gyakran nagy igazságok magvát hinti el a szivben, mely belőlük végtelen gazdag aratást teremhet. Példa rá a keresztyén erkölcsan igazságainak anynyiszor elítélt dogmatikus alakja. Teljes meggyőződés, hogy azt az elégületlenséget, végtelen szomjat, azokat a nagy reményeket és vágyakat, azt a „fuoco santo“-t, szent ihletet, mely egész szektákat ragadott meg olykor: nem csekély mértékben gyújtja, éleszté a keresztyén metafizika.

Aztán a nálunk oly közkedvességre jutott Spencer nevelési elveinek helyesebb felfogása, helyesebb megítélése is csak akkor verne köztünk gyökeret, ha tanítóink legalább főbb vonásaiban ismernék az evolutio elméletét, melynek felállításával Spencer az újabb természettudományok vívmányai alapján világ-nézetet, bölcselmi rendszert teremtett. Rousseau is termékenységet részben metafizikai hajlamának köszönheté. Hát a philanthropikusok s köztük a nagy Pestalozzi előtt is nem dugul vala-é be gondolataik forrásai közül a leggazdagabb, ha fel nem állítják az emberi természetnek ama rajongó tisztelőtén alapuló tételüket, mely szerint: e

természet jó, kifogyhatatlan, gazdag, egyenlő mindenben stb.

Csak helyeselni tudom Blackienek azt a nézetét, hogy már csak azért is kell, az egyes tudományok által megmagyarázott tüneményeken kívül, magokkal, a tüneményeket, az egész mindenséget átható erőkkal, hatalmakkal s az egész mindenséget átható szellem kutatásával foglalkozó metafizikai elméleteket is ismereni, azok felett gondolkodni; mert az a téves nézet nagyon lábra kapott, hogy a természettudományok a titkok-titkát is megfejtik és a rávíteli (inductiv) módszer Mózes-vesszejeként a legrejtettebb talányok nyitját is megadja.

Blackie egy skót puritán vallásosságával kiáltja föl, hogy e nézet örvöngés. „A természettudomány törvényei — így szól — csak a tünemények létrejövési módját birják megmagyarázni; ámde a főmunkást, — kit, anélkül, hogy a maga hatáskörén túl ne lépjen, nem is kutathat a természettudós — a mindenütt és mindig tökéletes, a mindenütt jelenvaló teremtő szellemet, kit istennek nevezünk, a kin kell mindent kezdeni, a kegyes görög költővel (Aratos) szólva, kiben a nagy apostól szavai szerint „élünk, vagyunk és mozgunk,“ nem mellőzhetjük. Blackie azt mondja, hogy a helyes theologia és a tiszteletet parancsoló metafizika — a gyermeki fejlettség fokához mért, alakban — nem maradhat ki a nevelő ismeretek köréből. S ha nem marad ki, később az érettebb gondolkodás, a tapasztalatok által a lét korlátai közé szorított érzélemvilág nem válik a terméketlen, sivár utilismus rabjává, hanem nagyobb eszmék, egyetemes érvényű igazságok kutatása iránt is élénk és el nem tompított érzéket fog tanusítani.

Tehát a magunk nevelését nem szabad szűkkeblű, egyoldalú irány követésével félszeggé tenni. Nincs s nem is lehet egész ember, az emberiség legszebb osztályrészenek, az igazságnak őszinte, valódi és mély szeretete nélkül; már pedig az értelem logikai működése az igazság telfogásához még nem elég. — De csak egy lépést kell tennünk, hogy eljussunk a magunk nevelésének egy másik fontos s nélkülözhetetlen eszközéhez: a képzelő tehetség fejlesztéséhez.

Blackievel együtt, tartok tőle, hogy e tehetséget az „alapos“ emberek kicsinylik, mint olyat, a mely szerintök nem a dolgok mélyére hat, hanem csak a külszín fényén csüng elragadtatással, és így éppen gátot szolgáltat a komoly tudományos képzésben. Pedig első rangú tudósok példája bizonyítja, hogy legfontosabb felfedezésekre a gondolatok termelésében gazdag képzelem vezetett. Így a költő Goethe a növénytan, meg az osteologia (a csontrend szertan) terén tön feltűnő felfedezéseket. A képzelet csak akkor ellensége a tudománynak, ha esztelen, vagy más szókkal: önkényes, szeszélyes.

A történelem helyes tanulmányozásához, de még

akármely tisztán tényeken alapuló, más tudomány eleven felfogásához is szükséges kellék a képzelem. A historicus nem költhet tényeket, de azokat szép rendbe rendezheti, és ehez már képzelő erő kell. Költött mesék, regényes történetek, eszményített alakokról írt elbeszélések olvasásánál inkább lehet azért ajánlani a nagy történeti alakok jól megírt jellemrajzait, még a képzelem fejlesztése tekintetéből is.

Nagy embereket nagy eszmék, a köznapi viszonyokon túl emelkedő gondolkodásmód és rendkívüli jellemző tett nagyokká; tehát képzelő erő nélkül nem lehetnek ilyenekké. Egy Nagy Sándor, egy Perikles, egy Luther, egy Hunyadi s még annyi más valódi nagy: mind, mind nagy eszmékre irányult rajongó lelkesedésel valának eltelve.

Életük, jellemük hű képe szebben, mélyebbre hatóan beszél, minden költött mesénél. Száz Demoszthenesnél szebben beszél a tetti! igaz marad mindig.

Nagy és jó emberek életrajzai olvasása által fejlesztvén képzelő erőnket, kettős hasznát látjuk. Ugyanis egy csapással a leghatásosabb módon egyszerre két dolgot tanulunk meg: mi történt és minek kellett volna történnie. De nem tudom eléggé kiemelni Blackie következő tanácsának a helyességét: ne csak a tényeket, a történeti alakok életének tényeit s ne csak a eseményeket tanuljuk a történelemből, hanem kényszerítsük oda képzelőnket, hogy a nagy árnyak jelenjenek meg lelki szemünk előtt, a szükséges történeti háttérrel ellátott színpadon képzelőnk jelenitse, szólaltassa meg őket s cselekedtesse is. Ne nézzük behunyt szemmel a jelent, de ne a múltat se! Ne a betűk sorát idézzük emlékünkebe, s ne az adatok emlékeztetőhalmazát. Ki csak így tudja a történetet, az nem érti. E gondolatot fejezi ki Blackie e szavakkal: „ne gondold, hogy egy tényt tudsz, ha tudod, hogy az megtörtént; hanem igenis tudod akkor, ha szemléled, ha látod, hogy mint történt meg!“

Hegedüs István.

A történelem tanításáról.

(Befejezés.)

Ismétlem, hogy a népiskolának történelmi tárgya kiválóan a hontörténet úgy, hogy a polgári történet vegyítve legyen művelődés-történeti elemekkel. A művelődés történetre nézve azonban nem lehet hallgatással mellőznünk, hogy bármilyen szépen hangzik is az, hogy a nagyobb rázkodással járó polgári történet helyett csak a nemzetek zajtalanul haladó s mégis áldásos fejlődését adjuk elő a gyermekeknek, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy kivált mivel a történet ezen ágának népszerűsítésére eddig igen kevés figyelem volt fordít-

va, a történet ezen ágát népiskolában tanítani s iránta a gyermekekben érdeket kelteni s azt az emberi és hazafiúi erényekkel viszonyba hozni, sokkal bajosabb mint első tekintetre látszik.

Mert vessünk csak egy futó pillantást a művelődés történet elemeire, nézzünk végig a festészet, zene-szet, szobrászat, torna, ipar, kereskedés, gazdaság, vasút, távirda, szegények háza, kórházak, árvaházak, esküdtzékek, takarékpénztárak, biztosító-intézetek, iskolák, vallás, hírlapok s általán az irodalom és nyelv történetére: látni fogjuk, hogy mily gazdag tárháza kerül ki ezekből a történelemnek, de bizonyosan arról is meg fogunk győződni, hogy ezek nincsenek még úgy feldolgozva, hogy a népiskolákban a polgári történet helyett a czélnak megfelelő érdekes tantárgyat képezzenek.

Tagadhatatlan, hogy, ha ugyan nem elhatározott szándékunk kozmopolitákat nevelni, tisztán magyar nemzeti szempontból még az is kérdés, hogyha a fenn jelzett kulturhistoriai részletek, kivévén a magyar nemzeti irodalom történetét, fel fognak dolgoztatni a polgári történelem kellő méltánylása nélkül, vajon tesznek-e ezek a hazaszeretet, áldozatkészség, alkotmányos érzés s általában a nemzeti szellem felébresztésére annyit, mint ha a történelem tanítására szánt kevés időt első sorban arra használjuk fel, hogy a kitűnőbb hazafiak s jellemek irányt kegyeletet ébresztünk s e mellett egy-néhány kikerekített, de mégis összefüggő képben azon legfőbb honi eseményeket mutatjuk be, melyek ha éppen zajosb küzdelmek is a nemzet függetlensége és önállása érdekében künn, vagy a lelkiismereti és politikai szabadság érdekében a haza területén, minden-estre oly befolyást gyakoroltak a nemzet életére, hogy a ki azokról tud, jó formán csaknem biztosan következtethet az érintett művelődés történeti jelenségek nagy részének akkori állására.

Ezen megjegyzés teljességgel nem teszi azt, hogy a polgári történelemből ki kell hagyni a művelődés történeti elemét, sőt meg vagyok győződve, hogy nagy szolgálatot tesz a történelemnek az, a ki a művelődés történetét arányosan fogja beosztani a polgári történetbe s alkalmassá teszi arra, hogy sikerrel tanítható legyen; állításaim csak azt akarták jelezni, hogy nem mindig olyan könnyen kivihető a gyakorlatban az, a mi az elméletben nagyon szépen hangzik.

Van a művelődés történetének egy nevezetes része, melyet nem lehet eléggé ajáulani, mint a magyar történet kisegítő részét. — Ez a magyar nemzeti irodalom fejlődésének s jelenlegi állásának ismertetése életrajzokban s egy-egy író munkájának felolvasása s felolvastatása által. A többi, már sokszor említett művelődés történeti adatok most még jórészt csak az olvasó könyvre s a tanító alkalomszerű felfejtésére maradnak s a hazai viszonyokhoz alkalmazkodnak.

A mi már éppen magát a tanítást illeti, erre nézve a már eddig említettek mellett legfontosabb az, hogy

a tanító készüljön el jól tárgyára, szerezzék meg a tananyagot, még pedig oly kiterjedésben, hogy abból a körülményekhez hépest válogathasson, hogy az egész tárgyalandó anyag minden pillanatban úgy rendelkezésére álljon, hogy az előbbi s későbbi, közelebbi s távolabbi részleteket felújítani, egymáshoz hasonlítani s ez által a gyermekeket gondolkozásra vezetni képes legyen.

A tankönyv nemcsak hogy nem felesleges, sőt éppen szükséges a gyermekek kezébe, mert csak úgy fog biztosan megtapadni emlékezetökben, a mit a tanító szabad előadásából hallanak. S jó, szabatos nyelven szerkesztett kézikönyv szókincset nyújt s ügyesíti a gyermekeket a mondat-szerkesztésben. Ez természetes is, mert a nyelv millió meg millió fejen századokon keresztül fejlődött terméke s ezt egy gyermek magától ki nem találhatja, meg nem alkothatja. Azt hiszem, elég alkalmat volt s van tapasztalni ezt minden tanítónak, a ki figyelemmel kíséri, hogy milyen esetlenül fejezik ki magukat a gyermekek addig, míg az értelmes olvasás nyomán a helyesebb beszédet megszokják, eltanulják. Azon állítás, hogy a kézi könyv henyeség párnája lesz a tanítóra nézve, nem birhat elég nyomatékkal a kézikönyv ellen; mert biztosan állíthatni, hogy kézikönyv nélkül még több kárt teszen az olyan tanító, a ki elég lelkiismeretlen óráira el nem készülni.

A kézikönyv mellett azonban szükséges, hogy a tanító az előadandó tárgyat maga is dolgozza ki írásban, de úgy, hogy a kidolgozás összhangzásban legyen a kézikönyvvel, mert nem helyesíthető az olyan tanítónak módszere, a ki felveszen ugyan egy kézi könyvet, de egészen más rendszer szerint halad, úgy hogy a növendékek a kézi könyvnek, mondhatni, semmi hasznát sem veszik.

Az írásbeli kidolgozás segít azon is, a kinek nincs elég folyékony előadása, mert az előadás s általán beszédbeli könnyűség hiánya a képzetek lassu, nehézkes mozgásán kívül éppen szőszegénységből származik. A leírás rákényszeríti a tanítót, hogy minden fogalomnak megfelelő szót, minden gondolatnak hozzá illő alakot keressen, s ezen szó és gondolatalak már csak az által, hogy helytállásra van kényszerítve egész addig, míg a kéz leírja, otthonossá válik a lélekben s az illető képzetsor valamelyik tagja nyomán szükség esetén előáll.

A tárgyalandó anyagnak egy-egy kis egészszé alakítása s a fentebb jelzett szemléltetési eszközök alkalmazása mellett a vezérpontoknak, nevezetesebb évszámoknak, neveknek táblára feljegyzése, a kitűnőbb férfiaknak név és tulajdonok szerinti csoportosítása, a földírat, irodalom-történeti s általában az illető gyermekek ismeretkörébe eső minden elemnek arányos vegyítése, a higgadt, nyugodt, de mégis elég meleg előadás, az elbeszélés folytán időnként, a körülményekhez mérten, a növendékekkel való társalgó érintkezés, az előadottaknak az értelmesekkel való elbeszélgetése, az elbeszélteknek írásbeli dolgozatul felhagyása stb. stb. mind

olyanok, a mikre a gondolkozó, kötelességérzettel bíró tanító magától rájő.

A tanmenetre nézve a történelmi tanításnak fokozatai között a legalsó fok, tudniillik az életrajzi tárgyalás után természetesen az ethnografiai fok következik, az egyén és család után az egyes nemzetek, államok; éppen ezért helyesen van készítve a miniszeri tanterv, mely azt kívánja, hogy az életrajzokról menjünk át Magyarország összefüggő történetére. Ezt természetesen lehet alkalmazni ott, hol az V-ik és VI-ik osztálynak külön tanítója van; de ha a két osztály egy tanító kezén van egy tanteremben, azt hiszem, több sikerrel lehet tanítani úgy, hogy ha Magyarország története két éven keresztül lesz összefüggőleg tárgyalva, annyiival inkább, mert az életrajzi alap úgy is lehet már valamennyire rakva az olvasó könyv útján a megelőző osztályokban. E szerint, a hol az V-ik és VI-ik osztályt egy teremben egy tanító tanítja, ott az V-ik osztály megkezdén Magyarország összefüggő történetét a hunoktól eltanulná a vegyesházbeli uralkodókig. A VI-ik osztály bevégezná a még hátralévő részt, s egyzersmind ismételné az Árpádokat az V-ik osztálylyal. Ennek az a haszna lenne, hogy ugyanazon tankönyv forogván két évig a gyermekek kezében, annak minden részlete úgy bévésődne kölcsönös ellenőrzés folytán a növendékek emlékezetébe, hogy arra építeni az ismétlő iskolában bátran lehetne.

Ezt a beosztást vélte célszerűnek az osztatlan iskolára nézve tanítótöteletünk nevelésügyi bizottsága s ennek alapján volt szives Kiss Sándor a „Család és Iskola“ mult évi 15-ik számában egészen önállóan megjelölni, hogy mennyit tartana ő, mint legkevesebbet, szükségesnek a népiskolában a történelemből felvenni.

Ezt a kiválasztást és csoportosítást ajánlom tisztelt kartársaimnak figyelmökbe azon megjegyzéssel, a mit a szerző is bizonyosan úgy értett, ha nem fejezi is ki, hogy az egyes csoportokba, minden magyar király be legyen osztva. Továbbá reméllem, megengedi a szerző azon módosítást, hogy inkább maradjon ki Angliczen Bertalan s néhány egyetemes történelmi társa mint önálló tételek, s olvadjanak fel az ezekre vonatkozó adatok egyszerűen csak a tanító alkalmos szerinti magyarázataiban, mintsem miattok akár az Árpádok, akár a Hunyadiak kora, vagy éppen a kiválóan tanulságos, a nemzet életerejéről, szívósságáról tanuskodó I. Leopold uralkodási ideje szenvedjen rövidséget.

A királyoknak, illetőleg vezéreknek névszerinti bevétele, azt hiszem, indokolva van az által, hogy nekünk különben sincs oly sok uralkodóval bajunk, mint pld. egy porosz néptanítónak lenne, ha sorba venné elébb Poroszország, azután a többi német államok királyait, vagy hercegeit, fejedelmeit s végre az egész birodalom császárait. Aztán Magyarországon az etelközi szerződés s még inkább a királyság behozatala óta az ország egységénél fogva sokkal inkább, mint bármely más

európai államban, a nemzeti élet fejlődése oly szoros összefüggésben volt annak egyéni tulajdonaival, a ki a nemzet kormányzására, vezetésére volt hivatva, hogy a nemzet történetét az uralkodóra, mint a nemzeti dicsőség fényesebb vagy halványabb központjára vetett tekintet nélkül megérteni sem lehet. Magyarországon mindig a királyi hatalom volt, úgy szólva, az a tengely, mely körül az állam gépezete megfordult. Nálunk a nemzet vele született loyaltásánál fogva mindig akkor vette kezébe a vezetést, mikor a király vagy nem volt alkalmas a kormányzásra, vagy tévúton járt.

Ha a kézikönyvre s királyok neveire nézve eltérő nézetben vagyok némely általam igen tisztelt kartársaimtól, tulzottnak tartom azt a szorongó aggodalmaskodást is, melylyel némelyek a történelmi számoktól intenek bennünket. Sajnálám, ha félreértetném, mintha én egyik tulságból a másikba akarnám terelni néptanító pályatársaimat, arra buzdítván, hogy a történetben számot, mennél több számot, csak is számot tömjenek a gyermekek fejébe.

Ezt véteknék tartanám, de másfelől megvagyok győződve, hogy a történetet éppen az évszám különbözeti meg egyik a mesétől, s hiszen azt is, hogy az esztendőszám, mint egy-egy nevezetes esemény összetömörített képviselője, emlékeztetője, mértékkel, s ezt hangsúlyozni kívánom, nagyon is mértékkel: nemhogy nehezíteni a történetet, sőt könnyíteni s mert az összehasonlítás ezen alapon történhetik leginkább, érdekesebbé, hasznosabbá fogja tenni.

Egyébiránt, mint már említettem is, hogy a történelem s magyar nemzeti irodalom iránt úgy a népiskolában, mint általában a nép között kedv ébredjen s így a népiskolai történet-tanítás célját érje, ez nem annyira a mástól eltanult gépies módszertől, mint inkább a tanító jellemétől, lelkiismeretességétől, ügybuzgóságától, hazafias érzületétől s hozzátehetjük: áldozatrakészségétől függ.

Ez utóbbinak lehet csak kifolyása az, hogy kivétel nélkül minden néptanító állít, vagy ha többen vannak, állítanak együtt az illető községben egy kis olvasókört s hozzá könyvtárt, hová, ha többet nem, legalább egypár népszerű lapot járatnak, s hol vasárnaponként s téli estvék alkalmával valamely háziipari foglalkozás közben rendre hangosan felolvasnak valami hasznos olvasmányt. Ez alkalmat nyújt a tanítónak arra, hogy mennél több izben érintkezzék a néppel s akkor tegyen közzé egy s más hasznos ismeretet, mikor legfogékonyabb reá az őszinte, bizalmas kedély.

Az ilyen olvasókört, hogy annál több változatosság legyen az összejövetelekben, össze lehetne kötni egy kis dalárdával s meg lehet fűszerezni egy-egy tavaszi, valamely nevezetes, derék hazánkfia emlékére rendezett ünnepélylyel, melyen a tanító egy kis népszerű felolvasást tart.

Megengedem, hogy ez egy kevés fáradsággal s

áldozatrakézséggel jár a tanító részéről; de bizonyosan meghozza jutalmát s nem ábránd, nem légből kapott új eszme, hanem a gyakorlat által megpróbált, életreképes intézmény, mely egy pár magyar községben fényes bizonyosságát adta életrevalóságának.

Az ilyen intézmények körüli munkásság s áldozatrakézség fogja igazán emelni a tanítói kar tekintélyét s hódítandja részére a még most is tartozkodó közvéleményt, melynek nyomában a tanítói kar anyagi állapota javulni fog, s a mi legdrágább, a mi minden önértéknél, minden jutalomnál fontosabb, a mi legfőbb: ily intézmények fogják a szép Magyarország anyagi és szellemi felvirágzását nem egyetlen nap alatt, de évek folytán minden esetre biztosítani.

Fazakas József.

A művelődés kérdésének jelentősége, a jelenre és jövőre.

(Folytatás)

Oly művelődésről kell tehát gondoskodni, mely a tényleges állapotnak feleljen meg, s mely a kortársaknak ne azt nyújtja, a mit ők dicsérnek, hanem azt, a mire szükségök van.

S még is mutatkoznak már kísérletek arra, hogy az új-kor csillagát a rák jegyébe lökjék vissza. A reakció emberei újra neki estek annak, hogy erejüket összpontosítva mestervágást intézzenek a modern élet intézményeire s korunk művelődési igényei kielégítése ellen.

Jelszavuk: „vissza az egyszerűséghez!"; óhajtanák, legyen újra középkor; mert azt hiszik, hogy a jámborság oly aszketaság, mely imádkozó semmittevésben önkínzások és piszkok közt keresi a mennyországba vezető utat.

De az a kísérletük, hogy az országot szellemileg lefegyverezzék, nem fog sikerülni! A történelemben uralkodó isteni szellemmel szemben az a mesterkedés, a mely halottakat akarna felidézni, életre költeni: semmitérő, lehetetlen. Élettörvénye az a művelődésnek, hogy a mi történelmileg meg lett, kezdetéhez vissza nem térhet. Az emberiség már felnőtt ember, s az ő természetes fejlődését sem ugrással előre vinni, sem erőszakal hátráltatni nem lehet.

Erkölcsei s társadalmi bajokat a reakció mesterkedése még soha sem gyógyított meg. Az emberiség a maga sorsát sorsát soha sem javította meg azzal, hogy a már megkezdett művelődési tényezőkről lemondott, hogy korábbi, kevésbé fejlett viszonyok közzé térjen vissza. Korunkban az a rendszer, melyet nem a társadalom nemesbülése- és jóllétéért, s nem is a kebelében felébresztett, új erők tovább fejlesztése- és felhasználásáért, hanem a természeti és művelődési állapot meg-

szorítására találnak ki és alkalmaznak: telyesen ellenkeznek társadalmunk érdekei- és szükségével; ily rendszernek végzetes következményeket kellene maga után vonnia.

Németország és Európa jelen korának nem a múlt formái- s czéljaira van szüksége, s nem is arra, hogy rég túlélt állapotok álmodott egyszerűségéhez térjünk vissza; hanem arra, hogy azt az egyszerűséget küzdjük ki magunknak, a mely az ismeret bővüléséből, a tulajdon gyarapodásából és az ügyesség tökéletesedéséből fejlődik. Oly törvényhozási alkotásokra van szükségünk, melyek századunk társadalmi, politikai és közgazdasági haladásának megzavart egyensúlyát állítsák helyre; vessék meg alapját a továbbhaladásnak, s így nyújtsanak eszközt arra, hogy a műveltség terjedésében s ő az kincseiben és diadalaiban biztosíttassék a szép rend.

E törvényhozási alkotásoktól nem szabad visszarettennünk sem azért, hogy az erkölcsi és gyakorlati élet egy sereg új követeléssel állít elönkbe, sem pedig azért, hogy a következetesen keresztül vitt tanügyi politika meglepetésekre is vezethet. Mert a mily mértékben a dolgok kényszerítő igényeket formálnak az emberekkel szemben; a mint a társadalom minden egyes tagjának a környezői köre bővül s összeköttetése sokasodnak; s végre a mint minden egyes ember mind inkább rászorul arra, hogy érdekei körét az őseitől öröklött határokon jóval túlterjessze: éppen úgy és abban a mértékben kell a nevelés és művelődés birodalmát terjesztenünk mind az egyesre, mind az összesre nézve.

Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy attól a naptól kezdve, a melyen a társadalmi és állami fejlődés a történelem súlypontját a néphe fektette; s mióta a közönséges embertől is azt követelik, hogy történeti lénynek érezze magát, s ehez méltóan, tervszerűen cselekedjék: attól kezdve s azóta már csak azért is joga van a népnek a művelődésre, mert e nélkül nem juthat el jogai s kötelessége öntudatára, s így a társadalmi élet erkölcsi rendeltetésének nem tehet eleget.

Minden erkölcsi erőnek, a melyből úgy az egyesre, mint az egész társadalomra megiffodás fakadhat, az alapforrása a nép szellemi légkörében rejlik, vagy is a nép értelme művelésében, a mely egyszersmind az ő érzelmének is művelése, nevelése.

Ezek után azt az állítást cáfolgatja a szerző, a mely szerint az értelmesedés erkölcsi hanyatlásra vezetne.

Fordítsuk meg csak a tételt — mond — s állítsuk, hogy az előítélet és örvöngés elősegítője az erkölcsiségnek: s lehetetlen be nem látnunk, hogy abszurdumot állítánk.

Hiszen már lélektanilag lehetetlen, hogy a mi lényegében jó, mint a milyen a műveltség is, valami lényegében rossznak, mint a milyen a erkölcsitelenség, lehessen elősegítője. A lélektannak még az ABC-jén sem kell túllennünk, s mégis a mindennapi tapasztalás is

megtaníthat arra, hogy az értelem nyersesége viszonyban áll a kedély nyerseségével; s hogy az ember csak is a műveletlenség légkörében aljasul erkölcsi törpévé.

Művelődés és erkölcs oly viszonyban vannak egymással, mint megismerés és akarat. Nem azonos fogalmak, de egyik alapfeltétele a másiknak; s nincs fejlődébb nézet annál, mint hogy a tudás csak a főben van, csak oly tulajdona az embernek, mint valami külső birtok, csak az emlékező tehetséggel sajátítjuk el. Nem! A valódi, az életelevení tudás: a szellem élete, lényege, maga a jellem; az ily tudás énkre való emlékezés, megemlékezés arra, a mi legtisztább és legjobb bennünk.

Minél tisztább a szellem, annál tisztább alakban nyilvánul — egyaránt áll ez úgy az anyagi, mint az erkölcsi világra. Öntudatlan erkölcsiség épp úgy nincs s nem lehet, mint fizetett erény. A mit nem tudok, nem akarhatom. Ellenben minél szellemicbb egyéniséggé válok a gondolkozás hatalma által, annál tisztábbakká alakúlnak a társadalomhoz való, erkölcsi viszonyaim is. Mert értelmes gondolkozás helyes cselekvésre vezet; s a szellem helyes nyilatkozása a szívnek igazságosságává válik.

A társadalmi erkölcsstan általános és biztos uralmáról tehát, a mai fejlődés értelmében, csak akkor lehetend szó, ha az erkölcsi világnak a műveltség világában vettetik meg az alapja. Tudás, felvilágosodás, ismeret — ezek szerint nem ördögi, hanem erkölcsi hatalmak, melyek a tömegek legyőzésére, a nehezen megoldható problémák apasztására, a réginek az újjal való kibékítésére, szóval arra, hogy egy nagy és nyugodt lépést tehessünk az összhang felé — a legnagyobb jelentőségűek.

Hozzájok vehetjük a fennebbiekhez még azt is, hogy most még a laikus is felfogja, hogy korunkban a műveltségnek bizonyos mértéke nélkül egy ember sem képes megfelelni annak a számtalan feladatnak, a melyeknek a megoldását, vagy mint kötelesség-teljesítést, vagy mint jogosult igény kielégítését, várja s követeli a maga tagjaitól mai társadalmunk. S azt sem tagadhatja senki sem, hogy oly korban, midőn a társadalmi és közgazdasági viszonyok mindinkább sokneműekké alakúlnak; s midőn azok a nehézségek, a melyeknek a legyőzése nélkül kereset-forrásokat nem is nyithatunk, napról-napra szaporodnak: ily korban a sokoldalú tudás és tehetség hiánya hova-tovább mind inkább erkölcsi gyengeségeknek válik forrásává s tényezőjévé.

Körül-belől ezeket mondja — néhol igen is hangzatos frázisokkal, s majd mindenütt nehézkes nyelven — Schramm P. a művelődés jelentőségéről írt cikke I. részében. Ha tért szakíthatunk — legalább kivonatossan — a II. részt is ismertetjük; de addig is bocsnatot kérünk olvasóinktól, hogy ennyi emészthetetlennek tetszővel untatók.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK.

Felirat az országos szövetség ügyében.

A III. egyetemes tanító-gyűlés végrehajtó bizottsága ez ügyben a következő feliratot intézte a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr ó nagyméltóságához:

Nagyméltóságú Miniszter úr!

Kegyelmes urunk!

A magyarországi néptanítók 1878. évi augusztus havában tartott harmadik egyetemes gyűlése nagy lelkesedéssel s egyhangulag kimondotta annak szükségét, hogy a magyarországi népnevelő-egyletek vallás- és nemzetiségi különbség nélkül szövetkezzenek egymással; a szövetség megalkotásának előmunkálataira minket küldött ki, mint az egyetemes tanító-gyűlés végrehajtó bizottságát. — Megbízásunkban igyekeztünk pontosan eljárni s a tanító-egyletek véleményének meghallgatása után a múlt év jul. 21-én fel is terjesztettük Nagyméltóságodhoz a magyarországi tanító-egyletek szövetségének alapszabályait.

Az egyesületek szervezését szabályozó s jelenleg törvény helyét pótló 1876-iki kormányrendelet értelmében minden alakuló egyesületnek joga van, ha felterjesztett alapszabályaira 40 nap alatt válasz nem érkezik, működését ideiglenesen megkezdeni. E feltétel szigorú megtartása mellett a magyarországi tanító-egyletek szövetsége tényleg meg is alakult s azonnal 23 tanító-egylet, köztük az országnak legtekintélyesebb egyletei, csatlakoztak a szövetséghez. Fájdalom! október hó 5-én, tehát az alapszabályok tervezetének felküldése után 7ő nap mulva, vettük a mindnyájunkat lesújtó miniszteri leiratot, hogy alapszabályainktól a bemutatási záradék megtagadtatott, s a tervezett szövetkezet végleges megalkotása nem engedtetett meg. — Sokkal mélyebben sujtó volt e válasz reánk nézve, kik évek hosszú során át megszoktuk reménynyel tekinteni a szövetség eszméjére, mely annyi visszás helyzetnek, oly sok sötét foltnak elosztójaként lebegett előttünk s melyet mindannyian első lépésnek tekintettünk a haladás útján; sokkal fájdalmasabb volt e válasz: semhogy az első pillanatban merészkedtünk volna reá válaszolni s a jobban értesült kormányhoz apellálni. Meghajoltunk a hatalom szava előtt, s a szövetség működését rögtön megszüntette.

Hónapok teltek el azóta. E hosszú idő alatt Magyarország tanító-egyleteinek nagy része ismét nyilatkozott s e nyilatkozatok között nem volt egy sem, mely a kormány leiratára vonatkozólag sajnálkozásának ne adott volna kifejezést; nem volt egy sem, mely a tanító-egyletek szövetségét most már szükségtelenné tartotta volna. Ellenkezőleg. Tömegesen jöttek vidékről felszólalások, melyekben minket, mint az egyetemes tanító-gyűlés végrehajtó bizottságát, köte-

lességünk teljesítésére sürgettek; a paedagogiai lapokban mindinkább hangosabb lett a követelés, hogy a szövetséget újból meg kell alkotni, s a szathmárvidéki néptanító-egylet, egyike a legbuzgóbb s legtekintélyesebb vidéki tanító-egyleteknek, múlt évi dec. 17-én kelt közgyűléséből feliratot intézett a magas képviselőházhoz, hogy a tanító-egyletek szövetségének életbeléptetése végett határozatot hozzon, s e feliratot a napokban megküldötte minden hazai tanító-egyletnek pártolás végett, úgy hogy rövid idő alatt a magas képviselőház előtt több ily kérvény is lesz.

Ily körülmények között nem hallgathatunk tovább, s mi is felelünk a kérő szavunkat Nagyméltóságodhoz, hogy a harmadik egyetemes tanító-gyűlés által reánk bízott ügyet lehetőleg sikerre vezethessük.

De nem kötelességérzetből tesszük ezt csupán, hanem lelünk legbensőbb érzetéből, mely hosszú éveken át Magyarország huszezer néptanítójának valódi meggyőződése lett. A tanító-egyletek szövetségének léteznie kell, s ha eddig meg sem kíséreltetett volna, kötelessége lenne minden magyar tanítónak, hogy annak megalakulása óta most közreműködjen. Hiszen nem egy eszme él már, s nem egy eszme fogamzott meg újabban, mely a tanítók együttes működését s közös intézkedést igényel. Említsük-e az Eötvös alapot, mely négy évi fennállása óta annyi jót tett, s annyi nemes dolgot mozdított elő s mely bizonynyal nem egyes város tanítóinak, nem egy tantestületnek, hanem az összes magyar tanítóknak közös ügye? Felsoroljuk-e, hogy az egyes testületekben megalakult tanító-segélyegyletek mindeddig nem képesek országos segélyegyletté alakulni, mert a tanító-egyletek szövetsége meg lett gátolva? A magas kormány és társadalom napról napra új igényekkel lép föl a népiskola iránt; itt igyekeznek gyökeret verni a kertészet s modern gazdaság igényei, a háziipar meghonosítását tőlük várja a társadalom, egyes lelkes polgárok az isk. takarékpénztárak életbeléptetése által itt akarják a takarékosági hajlamot meggyökeresíteni s a józan közvélemény hangosan sürgeti, hogy a népiskola legyen az állam nyelvének terjesztője, a hazafias érzelem gyámoltója. — Képes-e mindezt létesíteni egy tanító-egylet, hábar vezérszerepét jogosan s buzgalma által nyerte is? Avagy lehet-e valaki oly elfogult véleményű, hogy e nagy reformeszméket, melyektől talán nemzetünk jóléte és fennmaradása függ, parancsokra, kormányintézkedések által lehet megteremteni a nélkül, hogy a végrehajtó közegek, a tanítók, társadalmilag közreműködjenek s egymást lelkesítenék?

Az egyetemes tanító-gyűlések ünnepnapokat képeztek a magyarországi népoktatás történetében, s minden egyes ily tanító-gyűlés egy-egy nagy eszmével gazdagította a tanítókat. De az eszmék végrehajtására nem volt meg eddig a kellő közeg, a tanító-egyletek szövetsége; s így történt, hogy az Eötvös-alapon kívül, mely-

nek eredménye sem olyan eddig, minőt múltán remélhettünk volna, a tanítók és a tanügy közös dolgai pangának. Meg kell alkotni a tanító-egyletek szövetségét, kell egy erős központ, hogy a 20,000 népnevelő munkájának nagy része eredménytelen ne legyen.

Valóban azon belügyminiszteri leirat is, mely 1879. szept. 2-án 38,391 sz. a. alapszabály tervezetünknek meg nem erősítését tudatta velünk, csak két látszólagos s semmit sem mondó okot sorol fel a szövetség ellen.

Azt mondja ugyanis először, hogy a szövetségi tervezetnek a népoktatási törvényben alapja nincs. Megengedjük, ha tisztán a szavakhoz kell ragaszkodnunk. De vajjon feladata volt-e ez a népoktatási törvénynek, mely az iskola közigazgatási ügyeit szabályozza, s a tanítók társadalmi működéséről a dolog természete szerint nem is szól? Ugyanazon törvény, mely a községi tanítók intézményét megteremtette és a felekezeti feltékenység hatása alatt csakis a községi tanítók egyesületeiről szól, ugyanezen törvény szólhatott-e a tanító-egyletek szövetségéről? De hiszen erről nem is kellett törvény által intézkedni; éppen úgy, miként a törvény nem tilthatja meg a tanítóknak, hogy tanönyveket irjanak s szaklapokat szerkesztessenek, éppúgy eszébe sem juthat a szabad tanító-egyleteket s esetleg azok vállvetett működését meggátolni. Az egyesülési jog minden társadalmi osztálynak született joga, melynek érvényesítésére nem lehet paragraphus. Nagy Eötvösünk, kinnek kora elhunytát Magyarország minden néptanítója ma is mélyen fájlalja, lángesze egész hatalmával s lelkesedéssel a közoktatásügy előhaladása iránt az egész országban életbeléptette a népnevelési egyesületeket, hábar ilyesminek „a népoktatási törvényben alapja nincsen“, s ha ma élne, bizonynyal épp oly élénk rokonszenvvel üdvözlölné a tanító-egyletek szövetségét is, mint a hogy üdvözlölte az első egyetemes tanító-gyűlést, a nemzet „legnemesebb harcosainak“ összejövetelét.

De hiszen maga a miniszteri leirat is érzi állásának tarthatatlanságát s hivatkozik az 1872-iki ismert szabályrendeletre, mely állítólag a tanító-egyletek szövetségének ügyét teljesen rendezte. Nem említjük fel azon következtetlenséget, hogy a leirat közvetlenül az előbbi ponthoz csatolja ez állítását, feledve, hogy az 1872. szept. 2-án kelt szabályrendelet felelő részben „országos tanító-testületről“ s orsz. tanító-gyűlésről szól, melyeknek „a népoktatási törvényben alapja nincs“, holott 7 évvel előbb kezdeményeztetett, mint a mi szövetségünk: csak azon két körülményre utalunk, hogy e szabályrendelet intézkedései csak a községi s állami néptanítóokra vonatkoznak, kiknek száma a magyarországi tanítók közt tudvalevőleg ma is igen csekély, s hogy e szabályrendelet maig sincs s nem is volt soha végrehajtva, hogy az általa említett orsz. tanító-gyűlés, hábar a rendelet 17-ik §-a értelmében minden három évben megtartandó, soha sem tartatott meg.

(Vége következik.)

VIDÉKI LEVELEK.

Maros-Ludas, 1880. febr. 11-én.

Tanügyi mozgalom.

A torda-aranyos-megyei tanító-testület maros-ludasi köre ez évi első gyűlését múlt hó 31-én d. u. 2 órakor tartotta meg Maros-Ludason, az iskola termében.

A gyűlésre nagyszámú közönség gyűlt egybe. Öröm volt látni, hogy a kör, mely egy évvel ez előtt csakis a Maros-Ludason működő öt tanítóból állott, ma már 10 rendes tagot számlál, a mi minden esetre haladásnak tekinthető. Szintén örvendetes, hogy értekezleteinket a rendes tagokon kívül pontosan látogatják az iskolaszék tagjai, s a szülők és tanügy-barátok közül is számosan jelennek meg azokon.

Gyűlésünket az elemi iskolai nagyobb növendékekből összeállított gyermekkar nyitotta meg, több szólamú szép énekkel. Ez után Nyárádi Dénes, mint elnök, meleg szavakkal üdvözölte a megjelent tagokat és tanügy barátokat, buzdítva tagtársait a kitartó munkára és örömet fejezve ki azért az érdeklődésért, melyet a szülők a tanügy iránt mindinkább igyekeznek kimutatni.

A múlt ülés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesítése, aztán meg a tisztviselők megválasztása után a gyűlés napirendre tért.

Legelőbb Nyárádi Dénes, felső népiskolai igazgató tanító, olvasta fel ily című értekezését: „Miért idegenedik el a gyermek az iskolától?“ Az ügyesen szerkesztett értekezésben a felolvasó két szempontból vizsgálja a baj okát. Egyik a szülőkre, másik a tanítókra vonatkozik. Az elsőt illetőleg találóan mutat rá arra, hogy némely szülők miként fenyegetik egész öntudatlanul is vásott gyerekeket az iskolába való feladással. Természetes, hogy az ilyenek az iskolát, mint valami kínzó műhelyt, a tanítót pedig, mint valami inquisitort tüntetik fel a gyermek előtt, a melyektől neki okvetetlen irtóznia kell s azért, ha lehet, menekülni is igyekeznek tőlük.

Másrésről a tanítónak az újonnan felhozott gyermekekkel szemben követett oktalan bánásmódját, hidegségét, részvétlenségét, szeretethiányát említi fel, melyek mindmegannyi szülő-okai lehetnek a gyermek iskola-kerülésének. Ilyenek, s ezekhez hasonló érvek teszik a a felolvasó értekezésének tartalmát, melyek bár nem újak, de azért jól alkalmazott felújításuk még is megtette a kellő hatást, különösen a jelenlevő hallgatóságra, mely egész végig derülten, néhol mosolyogva és fejével igenlőleg bolintva hallgatta végig a felolvasást.

Ezután következett Végh Mátyás felső népiskolai szaktanító tanítása a II. osztályban. Tárnya volt: a „Nagy Lajos embeszeretete“ című olvasmány tárgyalása. A tárgyalást egy rövid történelmi bevezetés és az olvasmányban előforduló új fogalmak megmagyarázása előzte meg. A módszeresen keresztülvitt olvasmány-tárgyalás nem csak a gyermekekben ébresztett szeretetet, lelkesültséget, hanem a szülők közül is többeket megindított. — A kör a tanítást sikerültnek nyilvánította.

Majd Kanyaró Mihály elemi vezértanító tartott előadást az elemi iskola V. VI. osztályában a történelemből. Tanította Szapolyai János és I. Ferdinánd korát. A tanításból következő részletek emelkedtek ki: 1. A magyar nemzet pártoskodása s az országnak e pártoskodásból kifolyó szánandó állapota. 2. A török uralom keletkezése Magyarországon s ennek nyomása a magyar nemzetre. 3. Dobó István, Losonczy és Szondy történelmi alakok kidomborítása. 4. A prótestáns vallás megalapítása s terjedése. — Az ügyesen végzett tanításért a kör elismerését nyilvánította.

Ezután több kebli ügy intéztetett el. Ezek közül mint legfőbbet emlitem meg, hogy a maros-ludasi isk. szék az iskolák könyvtára felállítására közel 100 frtot engedett át a tanítók kezére, mi is örvendetes tudomásul vétetett.

A gyűlést az elnöknek egy szép beszéde és a gyermekkar énekelte induló zárta bé.

Este a tanítók tiszteletére egyik szülő társas estélyt rendezett.

—(ó)—(y)—.

T Á R C A .

A koránérés veszedelme.

(Farsangi csevegés, mely nász uramnak szól, de komámasszony is érthet belőle.)

(Befejezés.)

— Ha már művészetéről beszélünk, miért ne emlékeznénk meg a zenéről is? — kérdé Pali bácsi. Azt hiszem, hogy a zenével már csak nem ronthatjuk meg gyermekeinket.

— Magával a zenével nem, hanem annak alkalmazásával. Vagy mit szól, urambátyám, azokhoz 10—12

éves virtuózokhoz, kik fél Európát beutazzák, s játékkal tapsokat, bókokat, hirnevet aratnak. A lapok lelkesülten irnak X. Y. fiatal művész vagy művésznő diadalútjáról, nem gondolva meg, hogy az illetők még gyermekek, a kik hizelgések által elkapatnak, de nem neveltetnek. Persze legtöbben azt gondolják, hogy mivel a bámult „ifju művész“ jól játszik, kifogástalanul öltözködik, udvariasan hajlong: már kész ember. Pedig a két utóbbi csak külső máz és sok minden kell még a „művésznek“ is ahhoz, hogy ember is legyen. Csak ha

Melléklet a „Család és Iskola“ 5-ik számához.

bepillantathatnánk az illető ifjú művésznak lelkébe, akkor látnók, mily káros az ember egyoldalú művelése. Fel-nőtteknek képzelik magukat ismeretek és tapasztalatok nélkül, kezükbe még játékszer és babaruha kellene. Ez is a koránérés veszedelme.

— De azt csak nem kárhoztatja, Hegyháti ur, szolt a háziasszony, ha valamely családban, mikor társaság van együtt, a gyermek egy-két darabot eljátszik a zongorán?

— Nem kárhoztatom, ha a gyermek ily jutalomra érdemes; mert az ily játékot jutalmazásnak tekintem, a mennyiben a vendégek minden bizonytalansággal dicserni fogják a játékot. De mennyi visszaélés történik ezzel is! mennyire szeretjük ebben is fitogtatni gyermekeink ügyességét! Mon enfant est un vrai artiste! (Fiam valódi művész!) kiált a lelkesült anya elragadtatásában, és a vendégek hozzá járulnak véleményéhez, s a gyermek boldog. Mikor aztán akad valaki, a ki magyarán megmondja neki: Öcsém te még nagyon keveset tudsz! — az örökre gyűlöltsz elötte. Így könnyen megeshetik, hogy az öntelt gyermek idővel talán az egész világot meggyűlöli, csak azért, mert az nem ő körülsz forog. Ez is a koránérés veszedelme.

— Hát a gyermekeknek a francia nyelvvél való visszaéléséhez mit szolt kegyed? Kérdé újra a háziasszony.

— Éppen méltó párja a művészeskedésnek. A mivel nem birunk belsőleg, legalább mutassuk külsőleg. A francia kifejezések, szólásmódok, a mint gyermekeink sablonszerűleg betanulják, igen alkalmasak arra, hogy okosabbaknak látassanak, mint a milyenek valóban. „Venez ma chère à la maison!“ mondja a kis Olivér nővérének idegen gyermekek előtt, a kik bámulják, hogy milyen nyelven beszél. Persze így: „Milka, jere haza!“ nagyon közönséges. Vagy mikor valami szegény ember jön a házhoz, az úrfi bekiállt anyjához: Maman! voici un homme de mauvaise mine! (Anyám! egy gyanus ember van itt!) Mintha neki joga volna felnőttről így beszélnie. De hát így tanulta, s így mondja. Ha azután akad okos ember, a ki figyelmezteti, hogy nem illik s illetlen dolog francziául beszélni, ha csak egy van is a társaságban, a ki e nyelvet nem érti: a gyermek hátat fordít s oda sugja hugának, a mint Ollendorfból tanulta: Je n'aime pas cet homme, parce qu'il se fait trop valoir. (Nem szeretem ezt az embert, igen nagyra tartja magát.)

— Hiszen sok mindent föl lehetne hozni azok ellen, miket e szókba foglalnak „úri nevelés“, [mond Pali bácsi.

— Hát még a divat! a gyermekbálok! folytatá a háziasszony.

— Számból vette ki a szót, asszonyom: Mindkettő igen alkalmas arra, hogy a gyermekből pojáczát csináljunk, s ideje korán elkapassuk. „Ez a ruha már ki-

ment divatból!“ szolt fitymálólóg Málesika; „én ebben már nem megyek az utcára!“ És anyja a helyett, hogy így felelne: „Akkor válogass lányom, ha majd magad szerzed a pénzt, —“ új ruha után néz. S ha a szobó meghozza a ruhát, Málesikának vagy a diszítés nem tetszik, mert nem modern, vagy a ruha, mert nincs ügyesen kivágva stb. A gyermekbálok pedig a hiúságnak és fényüzésnek éppen valóságos iskolái. Az igaz, hogy a táncz magában ártatlan mulatság; s magam is örülök, ha zongora, hegedü vagy egy vándor kintornás sipládájá mellett a kis gyermekek jó kedvökből tánczra kerekednek. De a táncz mellett bókolni, s egymás körül sűrögni-forogni tanítani a gyermekeket — legalább is meggondolatlanság.

— Kisdédóvóba velük! mondá boszankodva a házigazda.

— De előbb megnézném milyenbe! szolt Hegyháti. Azt fogják gondolni, hogy mindenben gáncsot keresek; pedig dehoggy! Pártolom az óvodákat, ha a gyermekeket játszva foglalkoztatják; s főleg ha a szegény falusi népnek lehetővé teszik, hogy ne kelljen gyermekeiket — veszedelmükre — magokra hagyni otthon, mikor az egész háznép a mezőn dolgozik. De kisdédóvodáink is sokszor segítik elő a gyermekek koránérését! Péld. ha: beavatkoznak a népiskola dolgába, s írni, olvasni, meg rendszeresen számolni tanítják a kisdedeket; kellelténél több vers-tanulás által gépiességre, csillogni vágyásra szoktatják őket, s gondolkodó tehetségüket ideje-korán eltompítják; s végre ha fegyelmet nem tudnak tartani, s a miatt a népiskolának örökké izgó-mozgó, mindenbe belé fecsegő, folyton szórakozott növendékeket adnak.

— Hátha én most Hegyháti urra teriteném a vizes lepedőt, mondván: hogy a népiskola is oka a gyermekek koraérésének? — szolt Sánta.

— Magam is állítom ezt, viszonzá Hegyháti, — kivált ha a gyermeket idő előtt adjuk iskolába. — Eleinte szépen halad a muzsafi, mert hisz éppen azért adták korábban iskolába, mivel eszes és ügyes; de lassankint elhalványul nemcsak viruló arca, hanem lángesze is, s mikor az iskola végső osztályába jut, akárhányszor ismételni kénytelen. Az agyvelő 8 év előtt ritkán van annyira kifejlődve, hogy komoly szellemi munkát kár nélkül birhatna meg; azért untig elég, ha 7-ik évében adjuk a gyermeket iskolába: mert a korai szellemi munka elsatnyítja a testet, elbutítja a lelket s készen van a satnya nemzedék. Hallottak önök valamit Basedow lánykájáról, Emiliáról, ki 3 éves korában Németország hirneves embereinek álmétkodása közt állotta ki a vizsgálatot az írás, olvasás, számolásból, meg az úgynevezett közhasznu ismeretekből? De úgy-e bár azt sehol sem olvasták, hogy Basedow Emilia korának kiváló, nő alakja lett volna, mint pl. egy Zrinyi Ilona, Lorántffy Zsuzsánna vagy

Brunswick Teréz? Hanem ezeket nem is fogták idő előtt tanulásra! Igaz ugyan, hogy pl. Leibnitz vagy Arago igen korán fejlődtek, de ki az a balga ember, a ki állítaná, hogy korunkban csupa Leibnitzok és Aragok teremnek? A gyermekkel korához képest kell bánni. „Gyermekkorában tünni sovány kenyér mellett tanuljon,” mondja Horác, s én ezt a sovány kenyeret inkább a szellemi, mint a testi táplálékra értem.

Egyébaránt sokat is csevegtem már, s közbe-közbe tánélesen is De úgy vagyok meggyőződve, hogy ha a szülők megfontolják a koránérés veszedelmét, s gyermekeiket mint gyermekeket, azaz zsenge, fejlődő és nem kész lényeket tekintik: vége lesz a mult idők egyhangú dicsérgetésének, s nem fogják öregeink elkese-redeve hangoztatni: Pusztulunk! veszünk!

Bárány Gyula.

KÖNYVISMERTETÉS.*)

Hagyatékom fiaimnak. *Irta Vertán Endre. Tiszta jövedelme az Aradon felállítandó árvaház javára fordíttatik. Arad, 1880, kiadják Gyöngyössi Rudolf és Millig József. Kis 8 rétt, 238 lap. Ára 1 frt.*

E könyv sokoldalú és bő tapasztalás, tágaskörű olvasottság és éppen nem felszínes gondolkozás szülötte.

Méltán nevezte el egyik ismertetője (Dr. Kiss Áron a Népt. Lapjában) „jó tanácsok könyvé”-nek; mert valóban az is. S tanácsai nemcsak az élet küzdelmei terére kilépő fiatal embereknek szolgálhatnak jó tájékoztató- és hasznos útmutatóul; hanem azoknak is, kik e sokszor kínos pályateren már sokat küzdöttek és szenvedtek.

Ha meggondoltan, s a mi még főbb: életök eseményeihez hozzámérve s így saját tapasztalataik felújításával olvassák, ezek is új erőt meríthetnek belőle további küzdelmeikhez, s így sok tévedést, sok szenvedést kerülhetnek el.

Csak kötelességet teljesítek azért, a midőn a legmelegebben ajánlom mind pályatársaim, mind a szülők figyelmébe.

Ajállatom azonban nem azt teszi, hogy e mű teljesen hibátlan, egészen tökéletes. A könyvekkel is úgy vagyunk, mint az emberekkel: egészen hibátlant, mindenben tökéletest talán egyetlen-egyet sem találhatunk köztük. Megvannak hát ennek is a maga gyarlóságai, hibái; de ezek nem oly számosak s nem is oly természetűek, hogy miattuk tévesnek, félrevezetőnek, avagy csak csekély értékűnek is kellene tartanunk az egész művet. Főhiánya mindenesetre, hogy legnagyobb

részben csak elvont igazságok s kimért tétélekbe szedett bölcs tanácsok tára.

Mennyivel érdekesebb, tanulságosabb és élethez szólóbb lett volna e mű, ha szerzője, nem nyomrólynomra ugyan, hanem legalább a főbb megfigyelő pontokon, s a nélkül, hogy kényes természetűeket is érintsen, rámutatott volna életének ama mozzanataira, vagy tapasztalásainak ama konkrét eseteire is, a melyek ez igazságok megismerésére vezették s bölcs tanácsait lelkében megérlelték! Így irányja sem lett volna annyira egyhangú, a mennyire most annak mondható, a miatt, mivel csaknem mindvégig úgynevezett tétéles (= sententiosus, aphoristicus.) Aztán így azt is könnyebben elkerülhette volna, hogy ne ismételve magát annyiszor, mint a hogy ezt most nem egy tétélével s intésével tette.

Hanem, ha már legnagyobb részben csak elvont igazságokat adhatott, szerencsés gondolat volt tőle, hogy elmondandóit legalább vezéreszmék szerint csoportosítsa, s művét eme vezéreszmék irányának s körének megfelelő fejezetekre osztja. Így került ki 34 fejezet, melyek tartalma — legalább nagyjából — mindazt megéri, a mikre az életben s társadalomban figyelnünk kell, ha boldog vagy bár nyugodt életet akarunk biztosítani magunknak. E fejezetekre való felosztást annyival szerencsésebb gondolatnak találtam a szerző részéről, mert ez által maga nyújtott módot olvasóinak, hogy nagy gondolatokban gazdag művét apránként is olvashassák, s így annál könnyebben s biztosabban megemészthessék. S ajálom is, hogy a kik olvasni fogják olvassák így, vagy legfeljebb csak néhány rokontartalmú fejezetet olvassanak el egyszerre. Különb — sűrűn használt nagy mondásai s egyhangú stíljáért — könnyen megünhatnák, s végkép letehetnék, mielőtt valódi becsét megismerhetnék.

Becse pedig van a könyvnek, habár különösnek is kell tartanom, hogy az a szerző, a ki maga mondja e műve 145-ik lapján, hogy „a komoly beszéd szóvirágai: a búzaföldön termő virágok; kellemesek a szemnek, de ártalmasak az aratásnak” — oly gyakran használ nagyhangzású szólásokat, s annyira szereti a hasonlatokkal való meghatározást és képletes beszédet.

Képei e miatt nem egy helyt zavarosak, hasonlatai túlmerészek, erőltetettek, sőt néhol érthetetlenek. Ez állításom igazolására ide jegyzek néhány példát: (A vénség) az élet olvashatatlan utóirata; czukortalan fekete kávé a vendégség után; csak befőtt, midőn már gyümölcs nincs. (138 lap) A fiatalság előre, az öreg hátra él (139 l.) A bölcsesség öregség és az öregség nem ment meg a bolondságtól (140 l.) A máj, vesék, tüdő és a bőr a test mosónéi és kéményseprői. (213.) A szív sebeit, mint a sirt bevonja zöld füvel és virágokkal (220 l.) A mogorvaság lázas állapot, a legjobb anya a természet ellen (221 l.) A mi sokat ér, az sokba van 232. (Talán sokba került; sokban áll?)

*) Felolvasatott a kolozs megyei tanító-testület könyvbírói bizottságának 1880. febr. 24-én tartott ülésén.

Mint örömmel olvasám a lapokban, e mű első kiadása már csaknem teljesen elkelt, s most a másodikat rendezik belőle sajtó alá. Megérdemlette s bár kelne el mielőbb ez is! S hogy ezt is annál inkább megérdemelje, ajálom a kiadóknak, hogy e II. kiadásban javítsák ki a könyv néhány hibásan használt szavát és szólamát. Ilyenek: Az érzelmek változékonysága nem más, mint rugékonysága a nyomtatt (helyesen nyomott v. lenyomott) testnek (155 lap) A 174-ik lap alján tetszen áll tessék helyett. „A 208-ik lap utolsó előtti sorában a német aufsatz szó szerinti fordításával írásbeli „feltételt“ használt a szerző, feljegyzés v. leírás helyett.

Ugyanekkor (t. i. a II. kiadás revisioja alkalmával) a következő értelem zavaró sajtóhibákat is kijavíthatják: „De ha elmúlt a vihar, a lélek is felemelkedik ismét; csak a nedves (olv. redves) fa török ki (127 l.) A társalgás finomítja az embert, de a lélek nemesítésére a valódi stadiumot (értsd: studiumot) ki nem pótolhatja (180 l.) „Nagy tulajdonok kimerítik a nagy hibákat.“ — Itt a „kimerítik“ bizonyosan kimentik helyett áll. Sőt azzal sem vétenek semmit az elhunyt, érdemes szerző iránti kegyeletnek, ha a ban, ból stb. ragok után „valót“ írnak az i melléknévképző helyére, vagy másképp változtatják meg az illető mondatok szerkezetét, de úgy, hogy e bosszantó nyelvhibákat elkerüljék. Ily javításra e könyvben elég alkalmat találhatnak. Én csak tájékoztatóul jegyzek ide néhányat. „Harczbani (52), haláltóli (134), a világgal (176), a közaránytóli (187), világban“ (233.)

E megjegyzések után is csak azzal végzem kissé a bírálathoz is átcsapott ismertetésemet, hogy újra is a legmelegebben ajánlom e könyv megszerzését s gondos elolvasását mind pályatársaink, mind a t. szülők figyelmébe.

Váradi Károly.

IRODALOM.

A Figyelő irodalom-történeti közlöny februári füzetének következő tartalommal jelent meg: Dugonics András élete Ifjúkori versei, Endrődi Sándortól. Boccaccio XVI. századi művészetünkben, dr. Heinrich Gusztávtól. Tompa Mihály költéséhez Vozári Gyulától. Komáromi Csipkés György nyelv- és irodalomtörténeti tanulmányai, dr. Jancsó Benedektől. A kurucvilág énekei, dr. Károlyi Zoltántól. Révai a tanári pályán Tatán és Veszprémben, Csaplár Benedektől. A Himfy-dalok muzsája, Kisvárdy Árpádtól. Dante-fordításom ügyében, dr. Angyal Jánosától. Irodalomtörténeti repertorium, Szinnyei Józseftől.

Az Abafi Lajos szerkesztette Nemzeti Könyvtárból közelebről a következő füzetek adattak ki: 43-ik füzet Kazinczy Ferencz erdélyi levelei 3; 44-ik füzet Kazinczy József művei 1; 45-ik füz. Dayka Gábor költeményei

2. Minden füzet ára 30 kr. Az utolsó előtti füzet borítékán Aigner Lajos kiadó-hivatala felkéri mindazokat, kik Katonának valamely színművét vagy levelét birják, hogy sziveskedjenek ezeket rövid idei használat végett hozzá beküldeni. — E derék vállalatot, a mely irodalmunknak már eddig is annyi becses s részben már-már elfeledett emlékéket hozta érdekes magyarázó jegyzetekkel s életrajzi adatokkal felszínre, melegen ajánljuk mind a családok, mind az iskolák pártolásába.

A Magyar Lexikon-ból e napokban megint 2 füzet adattott ki: a 46-ik, a melynek melléklete a magy. akadémia palotája képe, a „Cippus“ szótól „Combretum“-ig valókat foglalja magában, a 47-ik pedig, mely hazánk 4 megyéjének színezett rajzu címerét hozza mellékletül, a „Comedia“-tól „Cölln D.“-ig terjedők ismerete tárát nyújtja. — E vállalatot már felesleges is újabban ajánlanunk.

A „Föld és Népei“ című derék műből, a melyet Hellwald Fr. nyomán dr. Toldy László oly tapintatosan dolgozott át, a 15—20-ik füzet is megjelent, jól sikerült felvilágosító képekkel. Újabban is legmelegebben ajánljuk e mű megszerzését, mind az iskoláknak, mind a módosabb családoknak.

Weiss Bernát Ferenc, ki hazánkban az iskolai takarékpénztárak legbuzgóbb apostola, újabban is egy becses füzetet adott ki ez ügy állásáról. — E felszólalást tanítótestületünk nevelési bizottsága egyik közelebről tartandó ülésén éppen testületünk t. elnöke, Kiss Sándor, fogja ismertetni, kinek ismertetését annak idején lapunkban is közzétesszük.

Éppen midőn e rovatunkat be akartuk zárni, vettük a Bánfi János szerkesztette Ifjúsági és Népkönyvtár I. füzetét, mely „A rongyszédő fia“ című elbeszélést hozza. Ha röviden is, de alkalom-adtán okvetetlen ismer-tetjük.

VEGYESEK.

— A vallás- és közoktatási miniszter úr ő nagyméltósága újabb hálára kötelezte városunkat s az erdélyi részeket azzal a hazafias intézkedésével, hogy a városi közép kereskedelmi iskola fenntartására kért állami segélyből egy előre 1500 frtot már utalványozott is, városunk nagy érdemű polgármestere, nagys. Simon Elek kir. tanácsos ur kezéhez. — Azt olvassuk s olvassa ezt városunk is ez intézkedésből is: ne csüggedzetek, dolgozzatok, s megsegítünk és megsegít az Isten e nehéz időkben is!

— A III. egyetemes tanító-gyűlés végrehajtó bizottságának, az országos szövetség ügyében, a vallás és közokt. miniszter úr ő nagyméltóságához intézett felirata, a melynek közlését mai számunkban már meg is kezdtük, oly helyes megokolással s más tekintetben is oly tapintatosan van szerkesztve, hogy Magyarország tanítói csak hálás elismeréssel üdvözölhetik érette a szerkesztőit. — Most még inkább remélljük, hogy a magyar tanítósnak ama jogos ké-

rése, a melynek a felterjesztés mind tartalmánál, mind pedig tisztelettel, de egyszerismind méltósággal is teljes hangjánál fogva, oly hű tolmácsolója, megérdemelt meghallgatásra találand.

K. PAPP MIKLÓS,

a „Magyar Polgár“ sok érdemű szerkesztője, a múlt hó 12-én, 6 heti kínos szenvedés után, 42 éves korában kimúlt. Lapunknak legutóbbi száma már egészen kikerült volt sajtó alól, midőn e szomorú hirt vettük, mely nemcsak városunkban s az erdélyi részekben, hanem az anyaország jelentékenyebb pontjain is sok helyt ébreszte őszinte részvétet. A megboldogult, aránylag nagyon is rövid időre terjedt földi pályafutása alatt, nemcsak mint eleven tollú hírlapíró, sok ügyességet kifejtő és lankadatlan buzgalmú szerkesztő, áldozatokra is kész, történelmi adat-gyűjtő és közlő; hanem mint belletrista és színműíró is széles körben vívott ki elismerést azoknak a tehetségeinek, a melyeknek a fejlődését nem annyira az iskolának, mint az életnek s főképp önszorgalmának és csüggedetlen kitartásának köszönhető. Tevékenysége legkövetlenebb körében, városunkban s az erdélyi részekben, mint a köz- és társasélet haladási törekvéseinek élénk mozgatója s áldozatra kész barátja, hagyott legkiválóbban érezhető irt elköltözésével maga után. S ha mindezek kegyeletos megemlézése nem is tartóznék lapunkba, már magában az, hogy anyagi állásához mérve valóban bőkezűnek mondható áldozataiból annyit juttatott közművelődési és különösen tanügyi célokra is, megköveteli tőlünk is, hogy a hálás visszamelegkezés melegével sohajtsunk föl sirja fölött: korán hagyta itt a földet, a melynek jobbá, szebbé levéséért még sokat tehetett volna!

— Tanító-testületünk központi köre a múlt hó 26-án a helybeli, államtanítónő képző épületében oly fényes sikerű értekezletet tartott, a mely újabban is meggyőzhetett minden érdeklődőt arról, hogy valóban hasznos és üdvös hatású volt e kört életre kelteni. — A legközelebbi számunkban a lehetőleg hű leírását adjuk e valóban gyakorlatias irányú, de a mellett magasabb röptű eszmék vitatásába is belémelegedett értekezlet lefolyásának.

— Nyilvános nyugtatványok (Folytatás) a „Család és Iskola“ 1879-ki folyamára fizettek:

a) egész évre 3 frtot:

255. Zöld József tanító Gyaluban. 256. Kövendi Károly tanító Ráton. 257. Adorján Miklós tanító Csurgón. 258. Rácz György tanító B.-Runyadon. 259. Állami tanítóképző int. Szepes-Iglón. 260. Kavulyák György tanító Etyeken. 261. Nagy Ferencz tanító Fejéden.

b) 1879. I. felére 1 frt 50 krjával:

262. Baló József tanító Alsó-Rákoson. 263. Kóvér Béla. 264. Bartók László. 265. Farkas Béla. 266. Daboczi György.

267. Vajna Károly. 268. Farkas József. 269. Kocsis András. 270. Benedek Ignác. 271. Zsigmond Béla. 272. Gáspárik Zoltán. (A 263—272 sz. alattiak mindnyájan a kolozsvári áll. tanítóképző int. növendékei.)

c) 1879. II. felére 1 frt 50 krjával:

273. Benedek József tanító Kolozsvárt. 274. Állami iskola, Vizaknán. 275. Rözner Lajos tan. Nemes Podhrágyon. 276. Simó Vilma tanítónő Kézdi-Vásárhelyt. 277. Kiss János tanító Segesvárt. 278. Jánó Lajos tanító Zágóban. 279. Parti Gábor tanító H. Szoboszlón. 280. Káplai Kálmán tanító Muzsnyán. 281. Községi iskola Zágóban. 282. Gáspárik Zoltán tan. képz. int. növ. helyben.

Az 1880-ik folyamra.

a) egész évre 3 frtot:

34. „Kolozsvári kör“ helyt. 35. „Kisegítő takarékpénztár“ Kolozsvárt. 36. Ev. ref. tanító kör Debreczenben. 37. Salamon Klára tanítónő Kolozsvárt. 38. Kavulyák György tanító Etyeken. 39. Pál Ferencz tanító Apácán. 40. Aradvidéki tanító testület Aradon. 41. Kovács Dénés tanító Uzonban. 42. Állami iskola Ó-Radnán. 43. Özv. Szatmáry Király Pálné Plattthy Ida ó nagys. Budapesten. 44. Szilágymegyei tanító testület Zilahon. 45. Községi iskola Vargyason. 46. Állami iskola Alsó-Tömösen. 47. Állami tanító képző int. Znió Váralyán. 48. Májai István tanár Tordán. 49. Közép iskola S. Sz.-Györgyön. 50. Kilyéni Endre tan. B.-Hunyadon. 51. Pollák Gergely róm. kath. elemi isk. igazgató Kolozsvárt.

b) 1880-ik évfolyam I. felére 1 frt 50 krt.

52. Demeter Róbert tanító Kézdi-Vásárhelyt. 53. Varga József tan. Mező-Bándon. 54. Váli Ferencz tan. Pápán. 55. Községi iskola Zágóban. 56. Ev. ref. tanári kör Sz.-Udvarhelyt. 57. Varró Miklós tan. Ponoren. 58. Csongrád-megyei tanító testület Szegeden. 59. Török Sándor tanító N.-Szebenben. 60. Dancs Sámuel polg. isk. igazgató N.-Enyeden. 61. Balogh Elek tan. Nagy-Pöstyényben. 62. Weinhöld Károly tan. Balatonfüreden. 63. Parti Gábor tan. H.-Szoboszlón. 64. Zakariás Dániel ev. ref. lelkész Brádon. 65. Jakabos István tan. S. Szt.-Györgyön. 66. A szilágymegyei tan. testület Hadad-Szil. Csehi köre, Hadadon.

Kolozsvárt, 1880. február 11-én.

Propper Ferencz,
tan.-testületi pénztárnok.

A szerkesztő postája.

B. L. k. a.-nak. B.-Hunyadon. Fogadja üdvözetem megszólalásáért. Dolgozata kissé terjedelmes ugyan, de azért reméllem, csak szakíthatok tért a közlésére. — B. B.-nek Sepszi-Szt.-Györgyön. Köszönöm s közelebből közlöm. — A „Magy. Paed. Szemle“ II. füzetét e perczen vettem. Rövid időn tüzetesen ismertetem.